

Munkácsy Mihály mint művész és mint ember a magyarság legnagyobbjai közé tartozott. Léptei megszentelték minden helyet, ahol fővárosunkban megfordult. Ahogy a hollandusok büszkén mutatnak azokra a házakra, azokra az utcákra, ahol Rembrandt járt-kelt, lakott, mi is méltán megtehetjük ezt Munkácsyval.

A háborús események útját állták annak, hogy Munkácsy születésének ezévi századik fordulóját érdeme szerint megünnepelhessek. De legalább azzal rójjuk le kegyeletünket, hogy nyomon követjük őt, mi történt vele itt, hol járt, mit élt át közöttünk?

Munkácsy vidéken, Szamossynál folytatott tanulmányai után, tizenkilenc éves korában, 1863 szeptember közepén kerül fel Pestre. A Képzőművészeti Társulat igazgatójához címzett levél és néhány forint volt csak zsebében. Első dolga volt, hogy elment a Nemzeti Múzeumba, az ott elhelyezett Országos Képtár festményeit nézegetni. Itt ismerkedik meg Ligeti tájképfestővel és Than Mórral, a Képtár őrével. Than ad neki helyet a Képtár egyik, inkább lomtárnak használt helyiségében és itt kezd szorgalmasan dolgozni. Másfél évet tölt Munkácsy Pesten. Az Üllői-úton lakik egy hónaposszobában, de hogy hol, arra nincs közelebbi adat. Kijárogat egy, a budai hegyek közt fekvő faluba, egy fiatal leánykához, el is akarja venni, de Ligeti lebeszéli.

1865-ben Bécsbe ment Than ajánlólevelével. 1866-ban azonban ismét visszakerül Pestre a Rókus-kórházba olyan súlyos szembajjal, hogy a főorvos azt hitte, nem lehet megmenteni szemevilágát. Szerencsére, baja hamar javul. A kórházból kikerülve, gyakori vendége a Kossuth Lajos-utca 3. számú házban levő Kammon-kávéháznak. Ide jártak ifjú Ábrányi Emil költő, Szana Tamás, Kazár Emil s a társaság már akkor dicsőítette Munkácsyt.

Mulatságos kis epizódot jegyzett fel ebből az időszakból a mult századbéli *Magyar Szalón* című folyóirat. A Kammon-kávéházból hazamenet, az ifjú Ábrányiból és asztaltársaságából álló bohém társaság szeretett éjjel a házakba becsengetni. Éppen a Lipót-utcában (a mai Váci-utca alsó része) jártak és Munkácsy a mai Újvárosháza helyén állott Fenyítő Törvényszék csengőjét is megnyomta. Négy szuronyos darabont rohant ki és Munkácsyt aznap éjszakára bezárták a régi Városháza kóterébe, a sötét, nyirkos fogházba, a csirkefogók közé. Másnap ugyan hazabocsátották, de ennek az élménynek köszönheti a világ a *Siralomházban* és az *Éjjeli csavargók* című remekműveket.

Munkácsy csodálatos ívelésű pályája három év mulva éppen a *Siralomházban* című festményével indult el. Ezt Düsseldorfban mindjárt megvették 10.000 frankért, de egy angol érdeklődő már 20.000 frankot kínál érte. Munkácsy ekkor még csak huszonöt éves. A *Siralomházban* óriási sikere után, a párisi nagy aranyéremmel zsebében, éppen a német-francia háború kitörése előtt hazajött, kirándulásokat tett magyar típusok tanulmányozása céljából. Ezután készülnek el a *Tépéscsinálók*, az *Éjjeli csavargók*, a *Zalogház*, stb. 1872-ben Párisban telepszik meg és néhány év mulva pompás palotát építtet.

Már mint világhírű, nagy mester érkezik 1879 augusztus 19-én, előkelő francia társasággal, hajón Pestre. Vele jön Massenet, a nagy francia zeneszerző, a Párisi Szépművészeti Akadémia igazgatója, a *Figaro* és a *Globe* szerkesztője, ifjú Pázmándy Dénes, stb. A pesti hajóállomáson Ráth Károly főpolgármester és Türr István tábornok fogadják. Munkácsy és a francia vendégek a főkapitányság mai épületében volt előkelő

Európa-szállóban laknak. Nagy ünnepségekre készül a főváros. A szegedi árvízkarosultaknak a franciák részéről nyújtott segítségért hálából nagyszabású jótékony célú ünnepséget rendeznek a Margitszigeten, az elsüllyedt francia hadihajó: az *Arrogante* hozzátartozói javára. Az ünnepség fényesen sikerült. A Nádorlak előtt (a mai Polo-club) 220 tagú katonazenekar játszott, a cigányzenekar a Rákóczi-indulót, Massenet *Szabadság-induló*-ját, stb. játszotta. Óriási szenzáció volt ez alkalommal, hogy a kertben villanylámpákat szereltek fel és még a romokra is villanyal világított lámpiókat tűztek. Valósággal az Ezeregyéj csodái elevenedtek meg a közönség előtt. A díszhangversenyt a szigeti felsővendéglőben tartották. Az ifjú Hubay Jenő, aki Párisban már nagy sikereket aratott, Aggházy Károlyval magyar nótákat játszott, Saxlehner Emma operanékesnő Massenet *Lahore* című operájából énekelt, Blaha Lujza magyar dalokat adott elő, Márkus Emilia szavalt. Blaháné úgy megtetszett a franciáknak, hogy másnap mind elmentek a Népszínházba őt meghallgatni. Végül az alsószigeti vendéglőben táncmultság következett. Ott táncolt Türr István, Garibaldi egykori magyar tábornoka, Munkácsy is elemében volt s magyarosan aprózta.

A *Krisztus Pilátus előtt* című hatalmas, új kompozíciójának itteni első kiállítása Munkácsy legfényesebb budapesti napjai közé tartozik. A mestert az Andrassy-út 69. szám alatt, a régi Múcsarnokban — ahol ez a mű és későbbi képei is először kerültek a fővárosban kiállításra —, 1882 február 19-én rendkívül ünnepélyes külsőségek közt fogadják. (E jelenetet Aggházy Gyula vázlata alapján a *Vasárnapi Ujság* 1884. évfolyamában érdekes rajz örökítette meg.) A Krisztus-képben naponta ötezer ember gyönyörködik. A szomszéd palotában, a Vörösmarty-utca sarkán levő Zeneakadémián lakott Liszt Ferenc. Ő akkor hónapok óta Pesten volt és Munkácsy még aznap meglátogatta a nagy zeneművészt. Magyarország valóban büszke lehetett akkor, hogy két ilyen világhírnév képviselte egyszerre művészetét. Délután öt órakor a Kossuth Lajos-utcában, a Nemzeti Kaszinó lakomát rendezett Munkácsy tiszteletére. Ott volt gróf Andrassy Gyula miniszterelnök, Haynald Lajos bíboros, kalocsai érsek, Szilágyi Dezső, stb. Berkes cigányprimás muzsikált. Este a régi Múcsarnokban pompás jelmezbált rendeztek. Munkácsy és felesége: Rubens és neje, Fourment Helén jelmezében jelentek meg.

A következő napon, a Hungária-szálló fehértermében díszlakomát rendeztek Munkácsy tiszteletére. Megjelent Trefort kultuszminiszter s a társadalmi élet színe-java, Jókai Mór és Liszt Ferenc is. Liszt, a magyar művészet kifelé való jelentősége szempontjából a nálánál sokkal fiatalabb Munkácsyt magával egyenrangúnak tartotta és ezt a meggyőződését minden alkalommal tüntetően kifejezésre juttatta. Ezen a vacsorán történt az az emlékezetes jelenet, hogy Liszt odalépett Munkácsyhoz és azt mondta: mily boldog lehet Munkácsy, hogy hazája nyelvén fejezheti ki magát. Neki ez nem adatott meg.

A Hungáriából hosszú kocsisorral mentek át az Andrassy-úti Terézvárosi Körbe, itt táncmultság következett. Munkácsy megtekintette az új Lotz-freskókat. (Ez a terem ma a Párisi Áruház épületében sértetlenül megvan.) Az Országgyűlés az Európa-szálló gyönyörű, empire stílusú, ma már műemléknek tekintett dísztermében (ahol egykor az országgyűlési klubban Széchenyi, Wesselényi és Kossuth is tanácskoztak) adott díszebédet. Ez alkalommal az egyetemi ifjúság tisztelgett a mester előtt.

Munkácsy fogadtatása a régi Múcsarnokban 1832. február 19-én. Aggházy Gyula egykorú rajza

De Buda sem maradt el az ünneplésben. Február 25-én gróf Mailáth György országbíró látta vendégül Munkácsyt a Várban, a Dísz-tér 3. szám alatt épült, XVII. századbeli ódon palotájában. Együtt voltak itt

Liszt, Munkácsy, Jókai, Haynald bíboros. Ez az este azzal vált a zenetörténetben emlékezetessé, hogy Liszt Ferenc eljátszotta a Munkácsy tiszteletére írt *Ünnepi hangok* című új nagy művét. (A művészetpártoló

A margitszigeti egykori Nádor-lak, amely előtt az elsüllyedt Arrogante francia hajó árvái javára népnünepélyt rendeztek

országbíró tizenhárom hónappal később ebben a Dunára néző palotájában gyilkolták meg szolgálói.)

Gróf Andrassy Gyula miniszterelnök Margit-rakparti palotájában február 26-án rendezett estélyt Munkácsy és Liszt tiszteletére. Ez a palota is fényes eseményeknek volt már tanuja. Évekkel azelőtt, Liszt *Koronázási mise*-jének első vigadó előadása alkalmával I. Ferencz József és Erzsébet királyné is megjelentek a vendégek között. A királyné örömmel üdvözölte Lisztet, aki már aznap az udvari ebéden is szomszédja volt és hosszasan elbeszélgetett vele.

Két év múlva Munkácsy, elkészülvén *Golgotha* című Krisztus-képével, a világszenzációt keltett párisi kiállítás után, 1884-ben azt is kiállította a régi Múcsarnokban. Egy hét alatt 92.000 ember nézte meg a festményt. A Hungária dísztermében rendezett ünnepi lakomán, Ipolyi Arnold püspök üdvözlő szavaira ekkor felelte Munkácsy azt, hogy a külföld minden aranya és dicsősége sem lenne képes hazafiúi érzelmeit megingatni. Sőt ellenkezőleg, szeretné magát a körülmények parancsoló hatalma alól függetleníteni, hogy minden képességét itthon szentelhesse nemzeti művészetünk fejlődésének. A nyolcvanas években még erejének teljében volt Munkácsy és kedvelte a vidám asztaltársaságokat. Pesti tartózkodása alatt eljárógatott a Szervita-téri volt Karikás Mihály-féle *Kispipa* vendéglőbe, itt Ábrányi Kornél, Ábrányi Emil és Szilágyi Dezső is asztaltársai voltak.

Munkácsy pesti látogatásai valósággal vonzották Budapestre a híres franciákat. 1879-ben eljött Delibes, a *Coppélia* szerzője és Saint-Saëns francia zeneszerző. 1885-ben, az Országos Kiállítás alkalmából Lesseps Ferdinánd, a Szezei-csatorna építője és Robert Fleury költő járt itt. Delibes és Massenet pedig elvezényelték műveiket az új Magyar Királyi Operaházban. A neves franciák mindennap a Hangli-kioszkban reggeliztek, oda jött értük Hubay Jenő és kísérette őket a városban.

Mielőtt 1891-ben belefogott nagy művébe, a *Honfoglalás*-ba, Munkácsy ismét hazajött, utazgatott vidéken, magyar típusokat tanulmányozott. Szomjas szemmel vizsgálhatta, kereste szeretett magyar véreit. 1891 október 23-án Feszty Árpád Bajza-utcai műtermében, mely Feszty gondolatára velencei palazzo-stílusban épült (ma a Petőfi—Jókai ház), estélyt rendezett Munkácsy tiszteletére. Fesztyné Jókai Róza volt a háziasszony és ilyen alkalmakra Jókai Mór is lejött emeleti lakosztályából. Ismét dicső fejezetet jelentett Munkácsy pesti szereplésében a *Milton*, s később a *Honfoglalás* budapesti kiállítása. Egyáltalában minden látogatása nagy ajándék szeretett fővárosának. Vagy egy új műremeket hoz, vagy néhány világhírű külföldi látogatót, mint jóbarátot. Vendége volt Munkácsy a még nőtlen Hubay Jenő Andrassy-úti művészotthonának, amelyet Brahms is megtisztelt látogatásával. Később az ifjú Hubay házaspárt is meglátogatja első otthonában.

Utolsó műve, az *Ecce Homo* szörnyű testi és lelki kínok közt született meg. A katasztrófa feltartóztatlanul közeledett. Sokszor az ecset is kiesett kezéből. Utóljára 1896 április 19-én volt párisi műtermében. Másnap már útban van hazafelé. Jött, hogy résztvegyen a millenniumi ünnepségeken, mert lelkében csodálatos erővel élt a magyarsághoz való tartozás érzése. Utolsó látogatása alkalmával a Pannoniában szállt meg. Az *Ecce Homo* is megérkezett. A mester naponta többször is kimegy az új Múcsarnokba. Részt vesz Feszty Árpád és Jókaiék estélyén, a Bajza-utcai palotában. Bárány István hegedűt vesz kezébe és magyar nótákat játszik a mesternek. Földváry Emma hírneves zenei és irodalmi szalónjában is ismételtén megfordul. A millenná-

ris ünnepségek káprázatos fénye őt is körülragyogja, a nemzet őt és *Honfoglalás* című nagy művét méltóan ünnepli. Az *Ecce Homo* bemutatóján az új Múcsarnokban, maga magyarázta a képet Ferenc Józsefnek, a román királyi párnak, Tisza Kálmán miniszterelnöknek. Egy szemtanú így írja le: „mily nyugalom, mily fensőség és természetesség tükröződik erről a felcseperedett asztaloslegényről; a legigazibb grandseigneur volt, aki elképzelni lehetett“.

Közben ismételtén ágyának dől. A Bibliából olvastat fel magának. Mikor állapotja végzetesre fordul, egyszer csak így szól:

— Azt szeretném tudni, mi az az örülség?

Párisi műtermét már nem láthatta viszont. Az endenichi szomorú évek után 1900-ban, a Múcsarnokban állott ravatala és innét, a Hősök teréről kísérette őt a gyászoló nemzet a Kerepesi temetőbe.

Hős volt ő is, a magyar kultúra egyik legnagyobb hőse.

MÁTÉKA BÉLA

Első prédikációm

Máté evangéliuma 8. rész 26.

Boldog V-ik gimnazista voltam.
Fölgedet papunk a katedrára,
Igét hirdettem a kicsi templomban.
Mily hevülettel emlékszem ma rája!

Amikor már a hármat is elhúzták
Elindultam Apámmal. — Fiam prédikál.
Hivott mindenkit. Róttuk remény útját.
Bizton teli a templom. És mi vár?

Alig volt egy-két néni — szunnyadozva,
De én mégis harsogtam a hozsánát.
Ó ti kicsinyhitűek! — Textusomba
Belemerülve. — Se szerit, se számát

Nem tudnám adni sok-sok csalódásom
Robbantásának. Sorsom hányszor fordult
Balra azóta, de minden rontáson
Diadalt ülve, hitem ki nem csorbult.

Ma is zengem híres alapígemet,
Fennen hirdetve bánatos lelkeknek.
Fel-felcsendül kemény zsoltáros ének:
A hű hitvallók hisznek, nem remegnek.

PETRI MÓR

Panasz

Kiütötték a lantot a kezemből
A robotos, kaján hétköznapok
S a jó barátok menten összesúgnak:
No lám, hisz már poéta sem vagyok!

Kiütötték a lantot a kezemből,
Nehogy elhigyjem végtére magam,
Megraktak gonddal, járommal rogyásig
S mindig halkabban csendül a szavam.

Kiütötték a lantot a kezemből,
El-celsuklik panaszok dalom...
S én felveszem és szívemhez szorítva
Síró négy húrját összecsolokom.

BAJA MIHÁLY